

УДК 330.567.28 : 636.03 : 65.018

Іванько А. В., к.е.н, доцент

E-mail: A_Ivanko@meta.ua

Македон Г. М., асистент

E-mail: g.makedon@ukr.net

*Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»
м. Ніжин Чернігівської області, Україна*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ СПОЖИВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Анотація. Представлено результати порівняльного аналізу стану та тенденцій споживання домогосподарств України й інших країн світу. Аналіз виконаний за показниками: загальний обсяг споживання, споживання на одну особу, структура споживчих витрат, частка споживчих витрат домогосподарств у ВВП (ВНП), середня норма споживання та середня схильність до споживання наявного доходу домогосподарств. Встановлено факт "недоспоживання" переважної частини населення та низького рівня їх добробуту.

Ключові слова: домогосподарства; стан споживання; тенденції споживання; порівняльний аналіз; економічні пропорції розвитку країни; цикли суспільного відтворення.

Код JEL Classification: Q18

Ivanko Anatoliy,

Candidate of Economic Science,

Assistant professor of chair of agrarian economics,

Honoured Worker of Agriculture of Ukraine,

*Separated subdivision of National University of Bioresources and
Nature Management of Ukraine "Nezhinskii Agrotechnical Institute"*

c. Nizhyn Chernihiv region, Ukraine

E-mail: A_Ivanko@meta.ua

Makedon Halyna,

Assistant of agrarian economics department,

*Separated subdivision of National University of Bioresources and
Nature Management of Ukraine "Nezhinskii Agrotechnical Institute"*

c. Nizhyn Chernihiv region, Ukraine

E-mail: g.makedon@ukr.net

COMPARATIVE ANALYSIS OF STATE AND TENDENCIES OF HOUSEHOLDS CONSUMPTION OF UKRAINE

Abstract. The importance of income and expenditure of households as macroeconomic indicators is proved. They have a special role in ensuring the proportionality of the processes of social reproduction, determine the standard of living of the population and the balance of the functioning of the economy.

The purpose of the article is to analyze the state and identify the trends of consumption of households in Ukraine in comparison with other countries of the world. The analysis is made on the base of indicators: total consumption, consumption per capita, the structure of consumption spending, the share of household consumption expenditure in GDP (GNP), the average rate of consumption and the average propensity to consume of disposable income of households.

A graphical method for drawing of figures, index and statistical methods for calculating the indicators of analysis, correlation and regression analysis for constructing an analytical model to establish of the dependence of the consumption of households of Ukraine on the size of GNP are used in the process of writing of the article.

The fact of "under-consumption" of the majority of the population and the low level of their well-being is established. In general, a study of the state of consumption of households in Ukraine shows its deterioration, a significant

lagging behind the global level and the sensitivity of consumer behavior to socio and economic, financial and political transformations.

An analysis of the relationship between these characteristics of household consumption confirmed our conclusions: the growth of the welfare of the nation is accompanied by a simultaneous decrease in the share of expenditure on foodstuffs and the growth of consumer spending per person.

Key words: households; state of consumption; tendencies of consumption; comparative analysis; proportions of economic development of the country; cycles of social reproduction.

Постановка проблеми. В умовах формування соціально-орієнтованої економіки питання аналізу споживчих витрат домашніх господарств відносяться до кола вагомих досліджень, адже саме це явище комплексно агрегує в собі характеристики соціального, політичного та економічного аспектів життєдіяльності людини. Доходи і витрати домогосподарств є одними з важливих макроекономічних показників, що обумовлюють рівень життя населення та збалансованість функціонування економіки, внаслідок їх особливої ролі у забезпеченні пропорційності процесів суспільного відтворення. Тому проведення аналізу стану та тенденцій споживання домашніх господарств України у порівнянні з іншими країнами є важливим та актуальним у теоретичному та прикладному відношенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Споживчі витрати домогосподарств як об'єкт дослідження детально розглядали у своїх наукових працях такі представники економічної та фінансової науки, як Е. Енгель [1], Дж.М. Кейнс [2], А. Маслоу [3], А. Пігу [4], У. Росту [5], А. Сміт [6] та багато інших.

Серед вітчизняних дослідників варто відзначити розробки наступних дослідників: Квашу С. М. [7], Кізіму Т. О. [8], Лібанову Е. М. [9], Ліпич Л. Г. [10], Рамського А. Ю. [11], Ходжаяна А. О. [12] та інших. Предметом їх уваги були різні аспекти функціонування домашніх господарств та проблеми, які виникають у процесі споживання отриманого ними доходу. У зв'язку з цим актуальним є проведення поглибленого аналізу закономірностей споживання домогосподарств України, саме шляхом порівняння з іншими країнами, та ключових факторів, які обумовлюють тенденції його зміни.

Мета статті полягає у проведенні аналізу стану та виявленні тенденцій споживання домашніх господарств України у порівнянні з іншими країнами світу.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження величини споживчих витрат домогосподарств України (рис. 1) виявили, що протягом 2005-2015 рр. відбувалось поступове зростання як загального показника споживчих витрат, так і в розрахунку на одну особу.

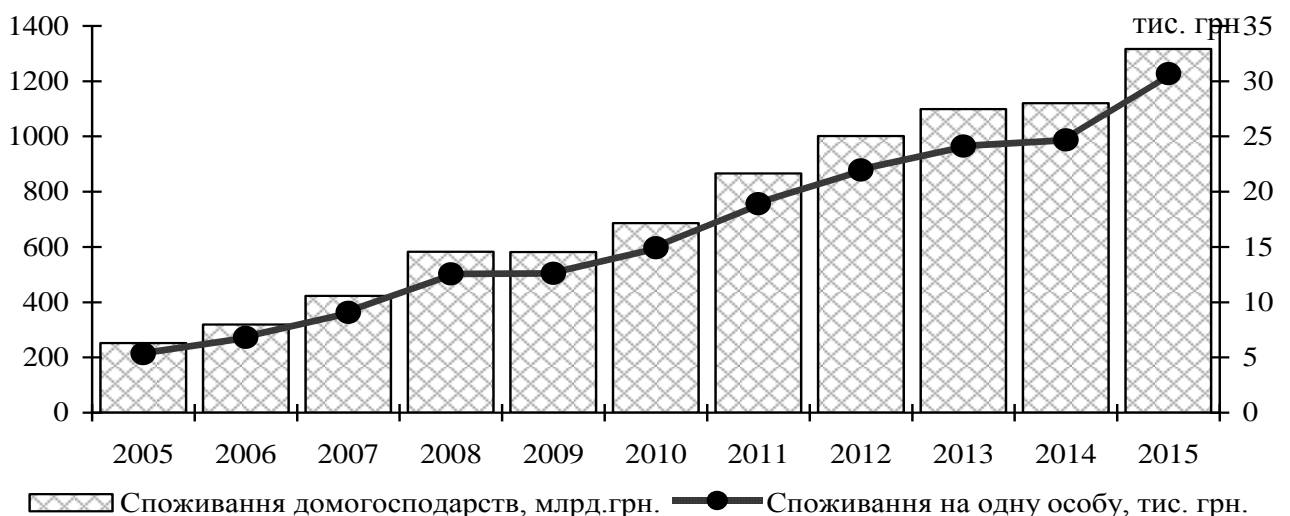

Рис. 1. Динаміка рівня споживання домашніх господарств України [13; 14]
Джерело: [13; 14].

За цей період загальне споживання зросло у 5,2 рази, середньодушкове – у 5,7 разів. Слід зауважити, що на зазначені позитивні зміни обсягів споживання значно вплинув ціновий фактор, тому вважаємо, що більш точно охарактеризує обсяги

споживання аналіз у доларовому еквіваленті. Динаміка споживання домогосподарств України за останню чверть століття характеризується періодичним зростанням та зменшенням показника (табл. 1).

Таблиця 1

Витрати на споживання домашніх господарств на душу населення в Україні та країнах світу, дол. США [15; 16]

Країна	Період				Темп приросту 2015 р. до 1990 р., %
	1990	2000	2010	2015	
Україна	1055,8	381,4	2003,6	1367,6	+29,53
країни-сусіди					
Польща	811,3	2841,5	7650,1	7223,8	+790,40
Угорщина	1736,5	2505,3	6807,5	6094,0	+250,94
Румунія	1157,4	1155,5	5248,9	5604,2	+384,21
Росія	1894,1	819,2	5484,5	4994,6	+163,69
Болгарія	1568,7	1086,7	4314,1	4171,9	+165,95
Білорусь	873,5	595,9	3168,6	2924,7	+234,83
Молдова	567,0	271,3	1332,4	1418,0	+150,09
країни-світові лідери					
США	15130,4	24010,0	32923,1	38175,0	+152,31
Великобританія	12551,2	18474,6	25264,0	28704,8	+128,70
Німеччина	12671,3	13605,8	23814,2	22486,4	+77,46
Японія	13251,9	21154,1	25854,9	19586,5	+47,80

Джерело: [15; 16]

Аналіз даних таблиці 1 свідчить, що з 1990 до 2000 рр. відбулось скорочення споживчих витрат на 65,7%, за наступне десятиліття – зростання у 4,9 разів, а у 2015 р., порівняно з 2010 р., чергове падіння (-33%). В цілому за весь аналізований період споживання домогосподарств України зросло лише на 13%. Така ситуація кардинально протирічить світовій тенденції, адже світові споживчі витрати домогосподарств характеризуються сталою тенденцією до зростання споживання, які за 1990-2015 рр. зросли у 3,18 разів. Погіршення стану національного споживання свідчить про те, що у 2015 р. Україна у світовому рейтингу споживчих витрат посідала лише 59 місце з часткою у розмірі 0,14%, а у 1990 р. обіймала 33 місце з часткою 0,4%, тобто частка України у світі знизилась на 0,26%, а в Європі – на 0,51% [15].

Слід також зазначити, що за показником споживчих витрат домогосподарства Укра-

їни у 2015 р. були на рівні з домогосподарствами Пуерто-Ріко (61,9 млрд. дол.), Екватору (61,9 млрд. дол.), Марокко (60,4 млрд. дол.), Угорщини (60,1 млрд. дол.) та значно відставали у порівнянні з країнами-лідерами: від США – у 200,4 рази, від Китаю – у 69,1 рази, від Японії – у 40,4 рази, від Великобританії – у 30,3 рази, від Німеччини – у 29,6 разів [15;16].

З нашої точки зору, більш точним і коректним для порівняння показником є розмір споживання, що припадає на одну особу (табл. 1). Витрати домогосподарств на душу населення в Україні у 2015 р. становили 1367,6 дол. США, що у порівнянні зі світовим показником менше на 76,5% (5813,3 дол.), показниками США у 27,9 разів, Великобританії – 21,0 раз, Німеччини – 16,4 рази, Японії – 14,3 рази, Китаю – 2,3 рази. За рівнем середньодушового споживання домогосподарства України можна порівняти з такими країнами, як Кірібат

(1461,5 дол.), Молдова (1418,0 дол.), В'єтнам (1405,4 дол.), Джибуті (1301,5 дол.), Бутан (1292,2 дол.) [15; 16].

Аналіз динамічних характеристик теж свідчить про суттєве відставання середньодушового споживання домогосподарств України як від світових тенденцій, так і змін, характерних для країн географічних сусідів. Так, у 2015 р. середньодушове споживання зросло лише на 29,53% відносно рівня 1990 р., у той час, як країни-сусіди мали більш суттєве зростання даного показника. Зважаючи на це, місце, яке посідає Україна у світовому рейтингу, знизлося з 113-го у 1990 р. до 155-го у 2015 р.

Для кращого розуміння існуючого стану споживчих витрат домогосподарств крім загальних показників рівня споживання та їх динамічних змін вважаємо за доцільне проаналізувати структуру споживчих витрат. Найбільш точні характеристики щодо споживчих можливостей домогосподарств сьогодні демонструє не рівень їх реальних доходів, а показник частки витрат на харчування, «адже він найбільш чутливий до змін купівельної спроможності доходів домогосподарств та до динаміки споживчих уподобань, тобто саме він є чутливим до змін реалізованих споживчих можливостей і на пряму залежить від ресурсів домогосподарств» [9, С. 137]. Дослідники зазначають, що в результаті дії закону Енгеля [1] зростання доходів населення супроводжується: скороченням частки витрат на харчування; прирощенням частки витрат на освіту та медичні послуги; не зачіпає величини частки витрат на одяг та житло.

Підтвердженням прояву цього закону є те, що в сучасному світі в найбідніших країнах домогосподарства витрачають на продовольчі товари до трьох чвертей доходів, а у розвинених країнах частка витрат на харчування є значно меншою. Наприклад, за оцінками Міністерства сільськогосподарства США у середині ХХ ст. американці витрачали на харчування 28% ресурсів, а протягом 2000-х рр. лише 6-7% своїх ресурсів [9]. У 2015 р. частка витрат на харчування серед європейських країн не перевищувала п'ятої частини доходів: Німеччина – 10,5%, Франція – 13,3%, Італія

14,3%, Австрія – 9,9%, Польща – 16,9%, а для країн пострадянського простору цей показник зростає: Росія – 32%, Білорусь – 39,1% [17; 18].

Порівнюючи структуру споживчих витрат українців та мешканців країн ЄС, можна відзначити їх принципову різницю, яка полягає у наступному:

- частка витрат на продовольство для домогосподарств Україна (57,2%) значно перевищує європейські показники (12,3%). Слід відзначити, що Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО) визначає такі критерії для даної характеристики: вище 59% – абсолютні злидні, 50-59% – ледве вистачає на їжу та одяг, 40-50% – помірно заможний рівень життя, 30-40% – заможне життя, менше 30% – багате життя;

- питома вага витрат на оплату житла в Україні (12,6%) вдвічі нижча, ніж в ЄС (24,4% – від 10,1% на Мальті до 29,7% у Данії);

- частка витрат на відпочинок і культуру для українців (1,7%) суттєво відстає: 8,5% (від 4,5% у Греції до 11,0% у Швеції), так же як і витрат на готелі та ресторани (в Україні 2,1% проти 8,5% для ЄС).

Ще однією важливою характеристикою, яку досліджують науковці [8; 9; 10; 12] при аналізі споживчих витрат домогосподарств, є їх частка у ВВП (або ВНП) країни, зазначаючи, що «особисте споживання, як процес використання споживчих благ для задоволення матеріальних і духовних потреб людей, є найвагомим компонентом ВВП та відіграє важливу роль у розвитку національних економік світу. Адже, як справедливо зазначав класик економічної теорії А. Сміт, споживання є єдиним результатом і метою виробництва [6; 8]».

Світова економіка характеризується відносно стабільним показником частки споживання [15, 18]: у 1970 р. – 57,5%, у 2015 р. – 57,6%, найбільше відхилення характерно для 2000 р. – 59,8%. В Україні, як і в інших країнах світу, споживчі витрати домогосподарств займають найбільшу питому вагу ВВП, оскільки саме населення країни формує переважну частину попиту на вітчизняні блага. Так, тривалий час, а саме з 1990 р. по 2007 р., частка споживан-

ня у ВВП коливалася навколо позначки у 55% (найнижче значення за аналізований період у 1992 р. – 46%, найвище у 1998 р. – 59,9%).

Однак, починаючи з 2008 р., значення показника зросло до 60%, досягнувши пікового рівня у 2013 р. – 73,4% і в 2015 р. становив 67,66%. Експерти відзначають, що такі суттєві коливання порушують основні економічні пропорції, адже надмірне зростання споживання означає скорочення заощаджень, які трансформуються в інвестиційні ресурси. Це спричиняє деформацію циклів суспільного відтворення.

Дослідження динаміки зміни ВВП, споживання домогосподарств України та його частки у 2010-2015 рр. (рис. 2) виявило спільні тенденції їх зміни, однак питома вага споживчих витрат постійно змінювалася: перші чотири роки відбувалось зростання, останні два – зменшення. Негативним явищем є діапазон зміни – показник коливався на 8,4 відсоткових пункти, що свідчить про відсутність дієвих заходів з боку уряду щодо формування споживчих витрат домогосподарств. Дані рисунку 2 свідчать, що між розміром споживчих витрат домогосподарств та величиною ВВП України існує прямий зв'язок.

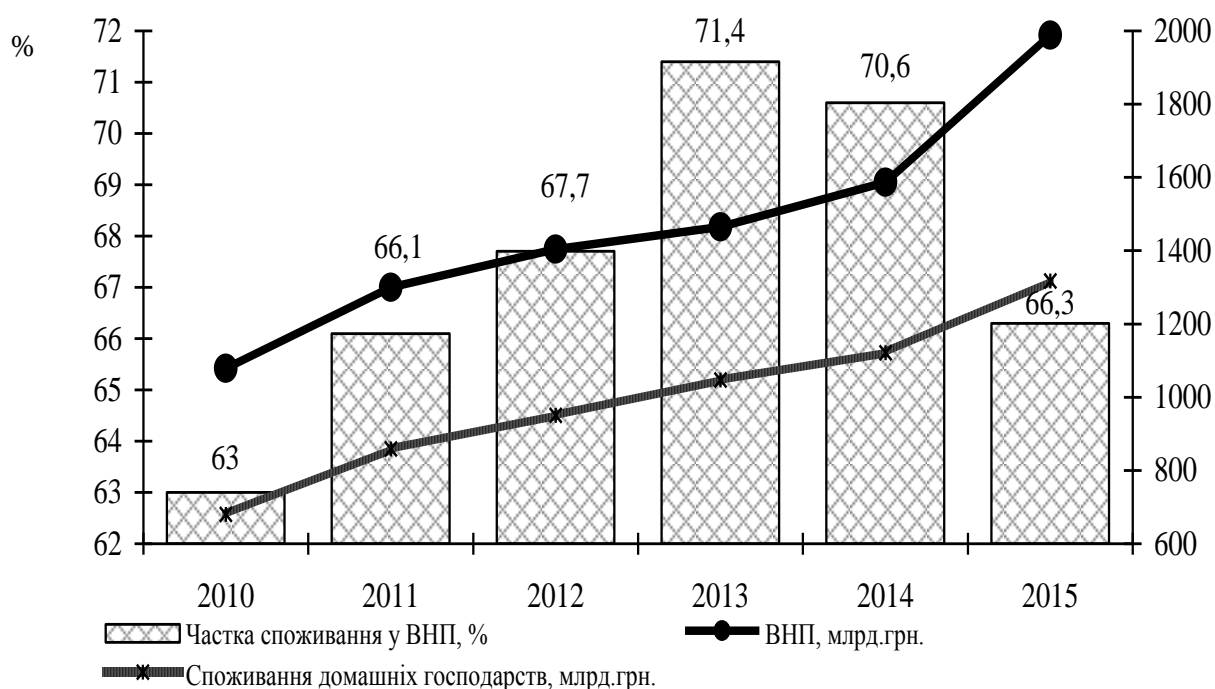

Рис. 2. Динаміка показників споживання домогосподарств та ВВП України у 2010-2015 рр., [14]

Джерело: [14]

Використання прийомів кореляційно-регресійного аналізу дозволило побудувати аналітичну модель, яка описує залежність споживання домогосподарств України від розміру ВВП, і подана функцією ($R^2 = 0,964$):

$$C = -42210,7 + 0,7057 \cdot \text{ВВП}$$

де C – споживання домогосподарств у фактичних цінах, млн. грн.;

ВВП – валовий національний продукт у фактичних цінах, млн. грн.

Запропонована модель показує, що зростання ВВП на 1 грн. призводить до зростання споживчих витрат домашніх господарств на 0,7057 грн. Незалежний коефіцієнт функції свідчить, що в умовах відсутності національного виробництва споживання буде здійснюватись повністю за рахунок скорочення фінансових активів попередніх періодів.

Важливими характеристиками споживання домогосподарств є показники серед-

ньої норми споживання та граничної схильності до споживання, запропоновані Дж. Кейнсом [2]. Він трактував категорію «гранична схильність до споживання» як кількісну величину залежності приросту споживання від приросту використаного доходу [2].

Дослідження середньої норми споживання ($\bar{C}$) наявного доходу домогосподарств України протягом 2005-2015 рр. свідчить, що до кризи 2008 р. показник зростав (з 84,7% у 2005 р. до 91,8% у 2008 р.), а в після кризовий період спостерігалась тенденція до його зменшення (80,5% у 2010 р.), яка, нажаль, з початком військових подій у 2013 р. змінилась на стрімке зростання показника.

У підсумку, у 2015 р. домогосподарства України 99,02% свого наявного доходу витрачали на споживання. Такий показник вкрай негативно характеризує існуючий стан, адже домогосподарства фактично не мають можливості накопичувати заоща-

дження, як це характерно для розвинених країн. Для порівняння, у Німеччині цей показник коливається на рівні 90%, Польщі – 95%, Франції – 85%, Великій Британії – 89%, Португалії – 91%, Іспанії – 87%, Бельгії – 88%, Японії – 86%, Італії 84% [11, С. 28].

Ще одним парадоксом є встановлення граничної схильності до споживання на рівні вище одиниці (2006, 2011, 2013, 2015 рр.), яке означає, що збільшення доходів домогосподарств на одну гривню призводить до приросту їх споживчих витрат більше, ніж на одну гривню. Це пояснюється надмірною величиною граничної схильності у 2006 р., яка сформована до цього тенденцією нарощення кредитного споживання: за 2006 р., коли кредити, надані домогосподарствам, зросли у 2,3 рази, а їх розмір досяг 22,56% від наявного доходу (рис. 3).

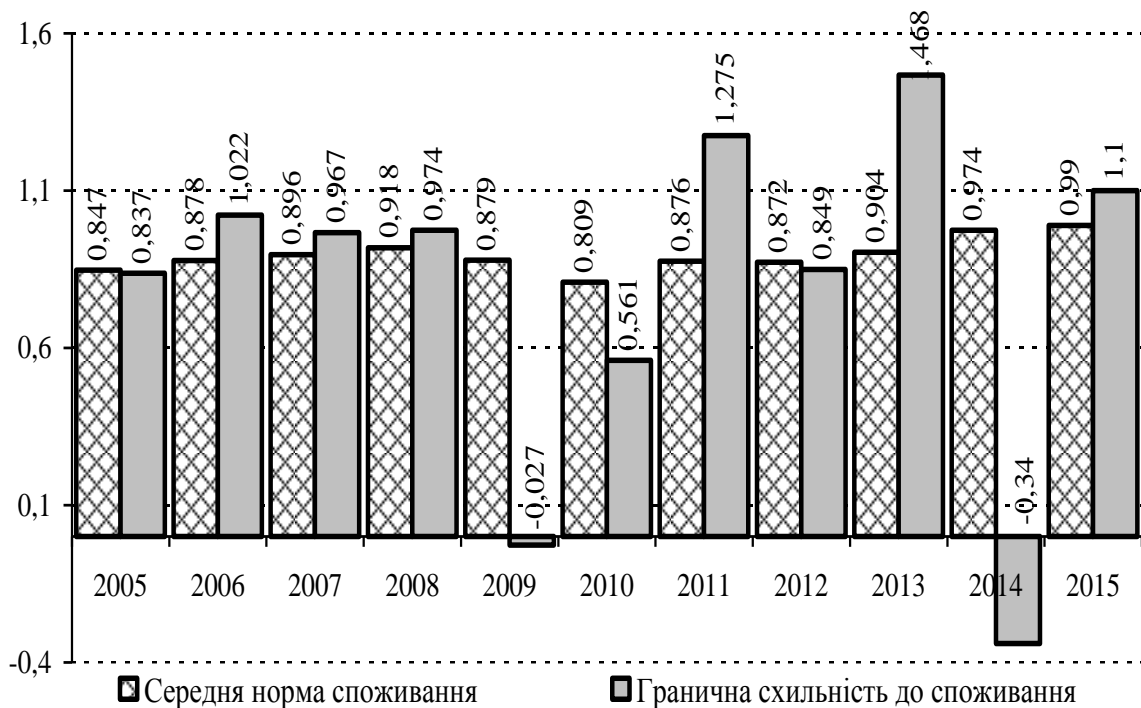

Рис. 3. Середня норма споживання та гранична схильність до споживання наявного доходу домогосподарств України у 2005-2015 рр.¹

Джерело: [10, С. 42, 44, 90]

Кізіма Т.О. у своїх дослідженнях зазначає, що «таку ситуацію в Україні можна пояснити, на наш погляд, двома причинами: по-перше, використанням на придбан-

ня товарів і послуг не лише отриманих у даних періодах доходів, але і раніше накопичених заощаджень; по-друге, суттєво збільшувати сукупне споживання у ці пе-

ріоди могли і ніде не обліковані тіньові доходи населення»[8].

Погоджуючись з висновками даних дослідників, відзначимо, що така ситуація в Україні є результатом синергійного прояву ряду факторів, домінуючими з яких можна вважати надмірне нарощення споживчого кредитування, тривале недоспоживання населення, стрімке зростання вартості життя, поглиблення розшарування населення за рівнем доходів та тінізація економіки.

Висновки. Проведений аналіз показників споживання на одну особу свідчить про наявність серйозних проблем з рівнем добробуту переважної частини населення України, адже зважаючи на те, що рівень споживання в Україні значно відстає від загальноєвропейських та світових показників. Спираючись на наведене, можна констатувати про існування «недоспоживання» домогосподарств України.

Список літератури:

1. Закон Енгеля / Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 1 [Текст] / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. С. 541-542.
2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег [Текст] / Дж. М. Кейнс. – М.: Прогресс, 1978. 494 с.
3. Маслоу А. Г. Мотивация и личность [Текст] / А. Г. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. 478 с.
4. Пигу А. Экономическая теория благосостояния : пер. с англ. [Текст] / А. Пигу. В 2-х т. –М. : Прогресс, 1985. Т. 1. 512 с., Т. 2. 454 с.
5. Rostow W. W. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto / W. W. Rostow, 3-rd ed. – Cambridge University Press, 1990. 272 p.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / А. Смит; [пер. с англ.; предисл. В. С. Афанасьева]. – М.: Эксмо, 2007. 960 с.
7. Експорт та імпорт продукції аграрного сектору України : стан та тенденції [Текст] / [Кваша С. М. та ін.]; за ред. С. М. Кваші. - К. : ННЦ ІАЕ, 2013. - 80 с.
8. Кізіма Т. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект [Текст] / Т. Кізіма // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – №2. С. 61-70.
9. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції [Текст] / відп. за випуск Л. М. Черенько, О. В. Макарова, за ред. Е. М. Лібанової. – У 2-х томах. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 436 с.
10. Формування системи управління доходами та витратами домогосподарств : [Текст] / Л. Г. Ліпич, О.А. Івашко, С. В. Мостенець. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 204 с.
11. Рамський А. Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств : [Текст] / А. Ю. Рамський. – К.: КНУТД, 2014. – 352 с.
12. Ходжаян А. О. Особисте споживання і заощадження в системі макроекономічної рівноваги [Текст] / А. О. Ходжаян // Економіка і прогнозування. – 2001. – №2. С.89-95.
13. Доходи та витрати населення у 2015 році. Статистичний збірник / за редакцією І. М. Нікітіної. – К.: Державна служба статистики України, 2017. 106 с.
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Інститут економіки і права Івана Кушніра [сайт]. – Режим доступу:<http://ivanstat.com/index.html?good=wmr&lang=ru>
16. Бази даних ООН [сайт]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/databases/index.html>
17. Структура споживчих витрат у домогосподарствах України та інших країн: схожість та відмінність // Громадська спілка “Економічний дискусійний клуб” [сайт]. – Режим доступу:<http://edclub.com.ua/analityka/struktura-spozhyvchyh-vytrat-u-domogospodarstvah-ukrayiny-ta-inshyh-krayin-shozhist-ta>
18. Статистична інформація Статистичної служби Європейської комісії [сайт]. – Режим доступу: <http://www.europa.eu.int>.
19. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2015 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Статистичний збірник. – Частина I. – К.: Державна служба статистики України, 2016. 380 с.

Проведені дослідження підтверджують, що величина споживання на одну особу та питома вага витрат на продукти харчування у домогосподарствах України характеризуються низькими абсолютними показниками, що характерно для стану «недоспоживання» переважної частини населення в результаті низького рівня їх добробуту. Аналіз взаємозв'язку зазначених характеристик споживання домогосподарств підтвердив наші висновки: з зростанням добробуту нації відбувається одночасне зменшення частки витрат на продовольчі товари і зростання споживчих витрат на одну особу.

В цілому проведене дослідження споживання домашніх господарств України свідчить про його погіршення, суттєве відставання від загальносвітового рівня, підтверджує низький добробут населення та чутливість споживчої поведінки до соціально-економічних, фінансових і політичних трансформацій.

References

1. Mochernyi, S. V. (Ed.) (2000) Zakon Enhelia [Engel's law]. *Economic encyclopedia. Kyiv, Academy. Vol. 1, 541-542.*
2. Keynes, J. M. (1978) Obshchaya teoriya zanyatosti, procenta i deneg [General theory of employment, interest and money]. Moscow, Russia: Progress.
3. Maslow, A. H. (1999) Motivaciya i lichnost' [Motivation and personality]. Sankt-Peterburg, Russia: Eurasia.
4. Pigou, A. C. (1985) *EHkonomicheskaya teoriya blagosostoyaniya [Economic welfare theory]. Moscow, Russia: Progress.*
5. Rostow, W. W. (1990) The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto, 3-rd ed. Cambridge University Press.
6. Smith, A. (2007) Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [A study on the nature and causes of the wealth of nations]. Moscow, Russia: Ehksmo.
7. Kvasha, S. M. (Ed.) (2013) Eksport ta import produktsii ahrahnoho sektoru Ukrainy : stan ta tendentsii [Export and import of agricultural sector production of Ukraine: status and trends]. Kyiv : NSC IAE.
8. Kizyma, T. (2009) Vytraty domohospodarstv Ukrainy : sutnisno-analitychnyi aspekt [Ukraine household spending: essentially and analytical aspect]. *Bulletin of Ternopil National Economic University, 2, 61-70.*
9. Libanova, E. M. (Ed.) (2012) Liudskiy rozvytok v Ukraini: transformatsiia rinvnia zhyttia ta rehionalni dysproportsii [Human development in Ukraine: the transformation of living standards and regional disparities]. Kyiv, Institute of Demography and Social Studies of M.V. Ptukha of NAS of Ukraine.
10. Lypych, L. H., Ivashko, O.A. , Mostenets, S. V. (2015) Formuvannia systemy upravlinnia dokhodamy ta vytratamy domohospodarstv [Formation of management system of revenue and expenditure of households]. Lutsk, Tower-Print.
11. Ramskyi, A. Iu. (2014) Investytsiyni potentsial domohospodarstv [Investment potential of households]. Kyiv, KNUTD.
12. Khodzhaian, A. O. (2001) Osobyste spozhyvannia i zaoshchadzhenia v systemi makroekonomichnoi rinvnaha [Private consumption and savings in system of macroeconomic equilibrium]. *Economics and forecasting, 2, 89-95.*
13. Nikitina, I. M. (Ed.) (2017) Dokhody ta vytraty naseleння u 2015 rotsi. Statystychnyi zbirnyk [Household income and expenditure in 2015. Statistical Yearbook]. Kyiv, State Statistics Service of Ukraine.
14. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Instytut ekonomiky i prava Ivana Kushnira [Ivan Kushnir's Institute of Economics and Law]. Retrieved from <http://ivanstat.com/index.html?good=wmr&lang=ru>
16. Bazy danykh OON [Databases of United Nations]. Retrieved from <http://www.un.org/ru/databases/index.html>.
17. Struktura spozhyvchykh vytrat u domohospodarstvakh Ukrainy ta inshykh krain: skhozhist ta vidminnost [Structure of consumption expenditure of households Ukraine and other countries: similarities and differences]. *Public union "The economic discussion club".* Retrieved from <http://edclub.com.ua/analitika/struktura-spozhyvchykh-vytrat-u-domogospodarstvakh-ukrayiny-ta-inshykh-krayin-shozhist-ta>
18. Statystychna informatsiia Statystychnoi sluzhby Yevropeiskoi komisii [Statistical information of Statistical Service of the European Commission]. Retrieved from <http://www.europa.eu.int>.
19. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2015 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy): Statystychnyi zbirnyk [Costs and resources of households in Ukraine in 2015 (according to the sample survey of living conditions of households of Ukraine): Statistical Yearbook] (2016) Kyiv, State Statistics Service of Ukraine.